

Η Κακοποίηση των ανδρών

*Ευστράτιος Παπάνης, Επίκουρος Καθηγητής
Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Αιγαίου.*

Μπορεί ακόμα και σήμερα να ακούγεται περισσότερο ως ανέκδοτο, αλλά ήδη από το 1974 ο Gelles διαπίστωσε ότι οι άντρες σύζυγοι έπεφταν θύματα βίας σχεδόν με την ίδια συχνότητα όσο και οι γυναίκες. Το 1994 στις ΗΠΑ 167 χιλιάδες άνδρες κατήγγειλαν ότι είχαν δεχτεί σωματική βία από τις συντρόφους τους και πολύ περισσότεροι παραδέχτηκαν ότι έχουν βιώσει παρόμοια περιστατικά, αλλά δεν το ανέφεραν πουθενά, για να μην γελοιοποιηθούν.

Το ίδιο επιβεβαιώθηκε τυχαία και από άλλες έρευνες (Tjaden & Thoennes, 2000) δεδομένου ότι πρόθεσή τους ήταν να καταγράψουν τη γυναικεία κακοποίηση. Έτσι τα φειδωλά επίσημα στοιχεία καταλήγουν ότι τουλάχιστον το 12,4% των ανδρών έχει δεχτεί φυσική βία από την επίσημη ή πρώην σύζυγο, ενώ το 4,6% ότι έχει πέσει θύμα ακραίων συμπεριφορών από τη γυναίκα, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται κλωτσιές, μπουνιές, δαγκώματα, χρήση μαχαιριού ή όπλου (Straus, 1980). Στις ερωτηθείσες γυναίκες οι περισσότερες παραδέχτηκαν ότι πολύ συχνά υπερβαίνουν τα εσκαμμένα κυρίως με το πέταγμα αντικειμένων εναντίον του συντρόφου τους με σκοπό να τον πληγώσουν. Η οικογενειακή βία δεν μπορεί να ερμηνευτεί απλοϊκά με σεξιστικούς όρους, όπως επιχείρησαν να το κάνουν οι γυναικείες οργανώσεις, αλλά είναι ένα πολυσύνθετο φαινόμενο. Το 1991 οι Follingstad et al απέδειξαν ότι τα φαινόμενα ανδρικής κακοποίησης δεν οφείλονταν σε αυτοάμυνα των γυναικών, αλλά είχαν όλα τα χαρακτηριστικά κανονικής επίθεσης, που μπορούσε να αποδοθεί στο θυμό, στην εκδίκηση, στην αδυναμία έκφρασης των συναισθημάτων προφορικά, στην άσκηση εξουσίας, στη ζήλεια, στην έλλειψη κατανόησης, στο άγχος και στη διεκδίκηση του ελέγχου. Το ανησυχητικό είναι ότι η χρήση βίας εκ μέρους των γυναικών σχεδόν διπλασιάζεται από δεκαετία σε δεκαετία.

Έρευνες σε νιόπαντρα ζευγάρια έδειξαν ότι

πριν από το γάμο το **44%** των γυναικών είχαν ασκήσει βία,
18 μήνες μετά το γάμο το ποσοστό ανέρχεται σε **36%** και
30 μήνες μετά το γάμο το **32%** δήλωσε ότι εξακολουθεί να καταφεύγει σε παρόμοιες συμπεριφορές.

Παράλληλα βρέθηκε ότι ενώ οι άνδρες έτειναν να μαλακώνουν με το χρόνο και τη συμβίωση, οι γυναίκες γινόταν ολοένα και πιο επιθετικές. Ο O' Leary (1989) διαπίστωσε ότι στο 41-57% των περιπτώσεων αυτών, ο σύζυγος που δεχόταν επίθεση κατέφευγε σε βίαιη αυτοάμυνα, αλλά το υπόλοιπο 30- 40% δεχόταν τη βία παθητικά. Καθώς αναλύουμε την ενδο-οικογενειακή βία καταρρίπτεται πλέον ο μύθος του άνδρα θύτη και της γυναίκας θύματος και τείνουμε να ομιλούμε για βίαια ζευγάρια.

Στο 58,5% των περιπτώσεων αναφοράς βίας αυτή ήταν αμοιβαία, ενώ στο 41,5% η άσκηση της οφειλόταν εξίσου στη γυναίκα όσο και στον άνδρα. Σε έρευνα των Simonelli & Ingram (1998) σε φοιτητές διαπιστώθηκε ότι 40% των ανδρών είχε υποστεί βία από την κοπέλα του και το 29% αναγκάστηκε να καταφύγει σε νοσοκομείο. Παρά το γεγονός ότι ο άνδρας μπορεί να ασκήσει μεγαλύτερη μυϊκή δύναμη ή να περιορίσει αποτελεσματικότερα την επιτιθέμενη σύντροφό του, οι γυναίκες καταφεύγουν σε πιο περίπλοκες και καλύτερα σχεδιασμένες μορφές βίας, οι οποίες εξισώνουν τα ποσοστά. Αυτό επιβεβαιώνεται απόλυτα στις περιπτώσεις ενδο-οικογενειακής βίας που καταλήγουν σε θάνατο ή σε σοβαρό τραυματισμό.

Οι άνδρες που πέφτουν θύματα κακοποίησης από τη σύντροφό τους βιώνουν θυμό (75%), συναισθηματική καταρράκωση (40%), κατάθλιψη και ταπείνωση (35%), τάση για εκδίκηση (25%), αίσθημα ότι είναι ευάλωτοι (23%), και φόβο ή ντροπή (15%).

Οι συνέπειες είναι ακόμα πιο έντονες στους νεαρούς άντρες: η εμπειρία μιας πρώιμης βίαιης σχέσης στιγματίζει τις μετέπειτα αλληλεπιδράσεις τους με το 'ασθενές' φύλο και τους καθιστά πιο ευάλωτους σε μελλοντικά καταθλιπτικά επεισόδια και στην εμφάνιση ψυχοσωματικών συμπτωμάτων.

Μάλιστα η επικινδυνότητα αυξάνεται ανάλογα με την ένταση της βιωμένης βίας. Αν αναλογιστούμε ότι σχεδόν το 90% των ανδρών που συμμετείχαν σε έρευνες αναφέρουν ότι έχουν υποστεί συστηματικά ψυχολογική βία εκ μέρους των συντρόφων τους, κατανοούμε ότι ο συνδυασμός των δύο (φυσικής και ψυχολογικής) μπορεί να αποτελέσει τροχοπέδη για την ομαλή κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη του άνδρα.

Οι περισσότερες μελέτες μέχρι τώρα έχουν εσφαλμένα επικεντρωθεί στις περιπτώσεις που ο άνδρας είναι αποκλειστικά θύτης ή μόνο θύμα. Η συνηθέστερη όμως περίπτωση είναι η εμφάνιση αμοιβαίας βίας στο ζευγάρι και τότε η διαχωριστική γραμμή θύτη και θύματος είναι θολή. Οι ρόλοι γίνονται συμπληρωματικοί και φαίνεται ότι υπάρχει ένα άδηλο νοσηρό συμβόλαιο μεταξύ των συντρόφων.

Η συναισθηματική ή ψυχολογική κακοποίηση των ανδρών αναφέρεται σε συμπεριφορές που έχουν ως σκοπό να ταπεινώσουν, να εξευτελίσουν και να ντροπιάσουν τον άνδρα, να τον κάνουν να νιώσει ανίκανος, άχρηστος, ένοχος και τελικά να του μειώσουν το αυτο-συναίσθημα. Τέτοιες συμπεριφορές εκ μέρους των γυναικών είναι οι φωνές, η διαρκής γκρίνια, οι τσιρίδες, οι προσβολές, οι ειρωνείες και ο σαρκασμός, η γελοιοποίηση μπροστά σε άλλους, ο οικονομικός έλεγχος, η αποκοπή του άνδρα από συγγενείς και φίλους, η εσκεμμένη διακοπή της λεκτικής επικοινωνίας από τη σύζυγο, η άσκηση ελέγχου σε κάθε πτυχή της ζωής του άνδρα, η διαρκής αρνητική κριτική κλπ.

Σε πολλές περιπτώσεις η ψυχολογική κακοποίηση μπορεί να συνυπάρχει με τη φυσική.

Τα στοιχεία είναι συντριπτικά: Το μεγαλύτερο ποσοστό των ανδρών θα βιώσει σε κάποια στιγμή της ζωής του συναισθηματική βία από τη σύντροφό του, αλλά σπάνια ή ποτέ δεν θα το αναφέρει στους φίλους και πολύ περισσότερο στις αρχές. Κι όμως οι συνέπειές της θα είναι καθοριστικές, δεδομένου ότι θα επηρεαστεί αρνητικά η αυτοεκτίμησή του, η εργασιακή του απόδοση, η κοινωνική του ζωή και η προσωπική και πνευματική του εξέλιξη. Οι νεαροί άνδρες διατρέχουν πέντε φορές μεγαλύτερο κίνδυνο να υποστούν ψυχολογική κακοποίηση σε σύγκριση με τις κρίσιμες φάσεις της ζωής του ζευγαριού (πχ. συνταξιοδότηση, αλλαγή επαγγέλματος, απώλεια δουλειάς, χαμηλό εισόδημα, υπερωρίες, γέννηση παιδιών) θα επιτείνουν το φαινόμενο. Έχει πλέον διαπιστωθεί ότι οι γυναίκες που βιώνουν οι ίδιες έντονες κοινωνικές και διαπροσωπικές συγκρούσεις, διαθέτουν μεταιχμιακή προσωπικότητα, καταναλώνουν υπερβολικές ποσότητες αλκοόλ, πάσχουν από κατάθλιψη ή κυκλοθυμίες έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να ασκήσουν ψυχολογική κακοποίηση στους συντρόφους τους. Η συμπεριφορά αυτή

κατά κανόνα αντανακλά δικές τους εσωτερικές συγκρούσεις, παιδικά τραύματα ή ανασφάλειες. Φωνάζουν στους άντρες τους θεωρώντας τους υπεύθυνους για οτιδήποτε αρνητικό συμβαίνει, αντί να παραδεχτούν το πρόβλημά τους, έχουν μη ρεαλιστικές προσδοκίες και απαιτήσεις από αυτούς, τους θεωρούν ένοχους για τα δικά τους συναισθήματα και τους κατηγορούν ότι αυτοί δεν κάνουν κάτι για να τα αλλάξουν.

Το ανδρικό στερεότυπο, που θέλει τον άνδρα ισχυρό, σίγουρο, ανεξάρτητο, αυτάρκη πλήττεται και αυτό προκαλεί έντονα συναισθήματα στον κακοποιημένο σύντροφο, ο οποίος, εάν το αναφέρει, θα αντιμετωπίσει σκεπτικισμό, έκπληξη και ειρωνεία. Η εσωτερίκευση του γεγονότος, όμως, θα προκαλέσει συναισθηματική ανισορροπία και θα καταρρακώσει το αυτοσυναίσθημα του άντρα, που αισθάνεται εγκλωβισμένος σε μια κατάσταση που διαρκώς επιδεινώνεται. Πολλά θύματα ψυχολογικής κακοποίησης δήλωσαν ότι η γελοιοποίηση μπροστά σε φίλους προκαλούσε πιο οδυνηρά συναισθήματα ακόμα και από τη φυσική βία εκ μέρους των γυναικών.

Η πορεία της ψυχολογικής κακοποίησης μερικές φορές ακολουθεί συγκεκριμένη πορεία: Αρχικά η γυναίκα είναι εκνευρισμένη για κάποια αιτία που δεν αποκαλύπτει στο σύντροφό της. Ο άνδρας διαπιστώνει τη δυσθυμία της και φοβούμενος έκρηξη θυμού αρχίζει να τη ρωτά τι έχει, υποψιαζόμενος ότι κάτι έχει κάνει που την ενόχλησε. Η γυναίκα θέλει να του μιλήσει, ώστε να αισθανθεί λιγότερη μοναξιά. Αρχικά αποδίδει τη σύγκρουση στον άνδρα και αυτός σε αντίδραση απομονώνεται συναισθηματικά και επιχειρεί να της εξηγήσει με λογικά πλέον επιχειρήματα. Η γυναίκα τότε, που περιμένει συναισθηματική υποστήριξη, νιώθει αγνοημένη, βιώνει έλλειψη συναισθηματικής στήριξης, δεν κατανοεί κανένα από τα λογικά του επιχειρήματα ή διαστρεβλώνει συναισθηματικά το λογικό μήνυμά τους, οργίζεται εναντίον ενός άντρα που δεν διαβλέπει κάποιο σημαντικό πρόβλημα, που για εκείνη είναι βασικό. Η γυναίκα αρχίζει να αποδίδει σε αυτόν τις αιτίες όλων των προβλημάτων στη σχέση τους.

Αναρωτιέται εάν ο άντρας της έχει καθόλου συναισθήματα ή γιατί δεν της τα αποκαλύπτει. Τελικά επιτίθεται σε αυτόν, τον χαρακτηρίζει ψεύτη και εμπλέκει στο λόγο της και πρόσωπα του συγγενικού ή φιλικού του περιβάλλοντος. Τον αποκαλεί ανίκανο και άχρηστο.

Απομονώνεται στο δωμάτιό της και καταφεύγει σε ψυχολογικό πόλεμο. Η κατάσταση αυτή μπορεί να κρατήσει για εβδομάδες και να καταλήξει στην πλήρη απαξίωση του άνδρα. Ο σύντροφος τότε ενοχοποιεί τον εαυτό του, νιώθει ανίκανος να την καταλάβει και απομακρύνεται ακόμα περισσότερο. Ο κίνδυνος για ψυχολογική βία αυξάνεται όταν μπροστά στο σκηνικό βρίσκονται παιδιά, στα οποία η γυναίκα κοινοποιεί πόσο φαύλος είναι ο πατέρας τους. Αυτό ολοκληρώνει τη συναισθηματική συντριβή του άνδρα. Σε κάποια στιγμή ο άνδρας φτάνει στα όριά του, σπάει κάτι, χτυπά τη γροθιά του στο τραπέζι, για να της δείξει ότι αυτό είναι το τελευταίο που μπορεί να δεχτεί, ότι και αυτός είναι εξοργισμένος. Επιτυγχάνει, όμως, το ακριβώς αντίθετο. Τόσο καιρό δεν της έδειχνε τα συναισθήματά του. Ποτέ δεν της έδωσε να καταλάβει ότι μπορεί να ελέγξει την κατάσταση. Πάντα υποχωρούσε ή αντιδρούσε παθητικά στην ποικιλία ψυχολογικής βίας, που του εξασκούσε. Άρα ο θυμός του είναι εύκολα διαχειρίσιμος. Αντί να καταλάβει ότι η κατάσταση έχει βγει εκτός ελέγχου, τον προκαλεί λέγοντάς του 'Τι θα κάνεις, θα με χτυπήσεις. Κάντο και θα σε καταστρέψω οικονομικά. Δεν θα δεις ποτέ ξανά τα παιδιά σου.'

Ο άνδρας αποχωρεί και αυτό την εξοργίζει ακόμα περισσότερο. Ο κύκλος της ψυχολογικής βίας έχει διαιωνιστεί, αλλά αυτό ήταν εκείνο που η ίδια επεδίωκε υποσυνείδητα.

Το ερώτημα που γεννάται είναι γιατί οι σύντροφοι επιλέγουν να μείνουν με κάποιον που τους κακοποιεί σωματικά ή συναισθηματικά.

Για τις γυναίκες η βιβλιογραφία αναφέρει ποικίλους κοινωνικούς ή πολιτισμικούς ρόλους, συναισθηματική εξάρτηση από το σύντροφο και φόβο ότι θα εκδικηθεί τον ενδεχόμενο χωρισμό. Για τους άνδρες, οι οποίοι συνήθως έχουν και τα οικονομικά μέσα να χωρίσουν και ο κοινωνικός στιγματισμός δεν είναι τόσο έντονος, ο κυριότερος λόγος είναι η δέσμευση που συνεπάγεται ο γάμος. Μπορεί να ακούγεται περίεργο αλλά δεν είναι συνήθως ο άντρας αυτός που επιλέγει να χωρίσει, αλλά οι γυναίκες.

Ταυτόχρονα, η νομοθεσία είναι απόλυτα άδικη εις βάρος των ανδρών. Ο άνδρας θα αναγκαστεί να αλλάξει τρόπο ζωής, θα βλέπει τα παιδιά του υπό εξευτελιστικές και οριοθετημένες συνθήκες, τα οικονομικά του θα επιδεινωθούν. Ο γονικός τους ρόλος επισκιάζεται εσφαλμένα από αυτόν της μητρότητας, οι επιπτώσεις ενός διαζυγίου επιβαρύνουν περισσότερο τους άνδρες και η βίωση του χωρισμού είναι πολύ εντονότερη. Σε πανελλήνια έρευνα (Παπάνης 2004) βρέθηκε ότι οι χωρισμένες γυναίκες είχαν πολύ υψηλότερα ποσοστά αυτοεκτίμησης σε σύγκριση με τους διαζευγμένους άντρες, οι οποίοι καθηλώνονταν για πολλά χρόνια στην τραυματική φάση του χωρισμού.

Τέλος τα κοινωνικά στερεότυπα του 'ισχυρού' φύλου θα αναγκάσουν τον κακοποιημένο άνδρα να υποστεί το σαρκασμό, τα πειράγματα και τη γελοιοποίηση, αν διανοηθεί να καταγγείλει το γεγονός.

Είναι καιρός η κοινωνία μας να απαγκιστρωθεί από τα στερεότυπα όσον αφορά τα δύο φύλα και να επαναπροσδιορίσει το ρόλο τους με πιο ορθολογικά κριτήρια και λιγότερες υστερικές φωνές.